

Կամրջելով բարոյական փիլիսոփայությունը և ուսուցումը

Ինչպես 2017 թվականի մի հանդիպում սկիզբ դրեց PROVE նախագծին

Հեղինակ՝ Թամար Մոսիաշվիլի

Մայիս, 2026

Թամար Մոսիաշվիլին կրթության ոլորտի մասնագետ է, ով տասնամյակների փորձ ունի Վրաստանում լսարանային նորարարությունների, մանկավարժական զարգացման և կրթական բարեփոխումների ոլորտում: Նա դասախոսում է Իլիայի պետական համալսարանում և հանդիսանում է Նորարարական կրթության հետազոտական կենտրոնի (IERC) հետազոտող: Լինելով նախկին դպրոցական ուսուցիչ՝ նա իր գործունեության մեջ կենտրոնանում է արժեքահեն կրթության, խաղաղության մանկավարժության և վերացական կրթական հայեցակարգերը գործնական լսարանային ռազմավարությունների վերածելու վրա: Ներկայումս նա ակտիվորեն մասնակցում է Հարավային Կովկասի տարածաշրջանում «PROVE» նախագծի իրականացմանը:

Երբ 20-րդ դարի վերջին ես առաջին անգամ նվիրվեցի Վրաստանում նորարարական դասավանդման մեթոդաբանությունների ջատագովմանը, արագորեն հասկացա, որ կրթական բարեփոխումը շարունակական հարմարվողականության գործընթաց է: Տասնամյակների ընթացքում իմ կարիերան ընդգրկել է ողջ կրթական էկոհամակարգը՝ միջազգային կազմակերպությունների մակրոմակարդակի ռազմավարություններում կողմնորոշվելուց և հասարակական կազմակերպություններում տեղական նախաձեռնություններ առաջ տանելուց մինչև համալսարանական լսարաններում դասախոսելը: Այնուամենայնիվ, անկախ միջավայրից, իմ ամենահիմնարար և կենսական հայացքը մնում է նախկին դպրոցական ուսուցչի հեռանկարը: Հենց դասարանի միկրոդինամիկայի շրջանակներում է, որ վեհ կրթական տեսությունները բախվում են իրենց գլխավոր փորձությանը:

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or The European Education and Culture Executive Agency (EACEA). Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

Տարիներ շարունակ ես մանկավարժական մի որոշակի հիասթափություն էի ապրում [Lawrence Kohlberg's stages of moral development](#) վերաբերյալ: Ակադեմիական տեսանկյունից Կոլբերգի հայեցակարգը փայլուն է. այն գեղեցիկ կերպով արտացոլում է, թե ինչպես են անհատները առաջընթաց ապրում բարոյական դաստիարակություններ անելու մեջ: Այնուամենայնիվ, որպես մանկավարժ, ով փորձում էր դա վերածել ամենօրյա գործնական աշխատանքի, ես միշտ տեսնում էի, որ դրա կիրառումը հուսահատեցնող կերպով անորսալի էր մնում: Տեսությունը առաջարկում էր հոյակապ հայեցակարգային վերջնակետ, սակայն բուն քարտեզը թողնում էր դատարկ: Ինչպե՞ս կարող ենք միտումնավոր զարգացնել բարոյական դաստիարակությունը՝ առանց ուսումնական ծրագիրը շեղելու: Երկար ժամանակ դրա կիրառությունը թվում էր աղոտ, տեսական և կտրված ստանդարտ դասապլանի հրատապ իրողություններից:

Պակասող օղակն անսպասելիորեն հայտնվեց 2016 թվականին: Միջազգային [CURE project](#)-ի շրջանակներում համագործակցության ժամանակ ես հանդիպեցի Ավստրիայի Զայցբուրգի համալսարանի կրթության վաստակավոր պրոֆեսոր և եվրոպական մանկավարժության մեջ արժեքների ու գիտելիքների ինտեգրման առաջամարտիկ **Ժան-Լյուկ Պատրիին**: Մեր հանդիպումների ժամանակ նա ներկայացրեց մի հայեցակարգ, որն անմիջապես լրացրեց այդ բացը. դա [VaKE \(Values and Knowledge Education\)](#) մոդելն էր:

Ինձ համար VaKE-ի հետ ծանոթությունը իսկական բացահայտման («ահա՛») պահ էր: Պատրիի մոդելը նրբանկատորեն լուծում է դասական մանկավարժական երկրնտրանքը՝ կեղծ ընտրությունը հստակ գիտելիքներ ջամբելու և բարոյական արժեքներ սերմանելու միջև: VaKE-ը մերժում է այս բաժանումը՝ կառուցելով հստակ, կենսունակ մեթոդաբանություն, որտեղ ուսանողները յուրացնում են առարկայական գիտելիքները բարոյական երկրնտրանքների (դիլեմաների) քննարկման միջոցով: Մա հենց այն գործնական կամուրջն էր, որը ես փնտրում էի. այն հնարավորություն է տալիս սովորողներին կողմնորոշվել բարդ ակադեմիական տվյալների մեջ և միաժամանակ գործնականում փորձարկել իրենց բարոյական դաստիարակությունները:

Գաղափարից մինչև անդրազգային ցանց

Erasmus+ ծրագրի նման միջազգային նախաձեռնությունների իրական ուժը թաքնված է դրանց երկարակեցության մեջ: Դրանք լոկ հաստատուն ավարտի ժամկետներ ունեցող սահմանափակ ժամանակահատվածներ չեն, այլ հանդիսանում են ինկուբատորներ՝ ցմահ ակադեմիական հարաբերությունների և համակարգային փոփոխությունների համար:

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or The European Education and Culture Executive Agency (EACEA). Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

Erasmus+-ը ավելին է անում, քան պարզապես ինստիտուցիոնալ կապերի ամրապնդումը կամ անհապաղ բարելավումների խթանումը. այն ծնում է նոր գաղափարներ, որոնք ի վերջո սկսում են ապրել սեփական կյանքով՝ անխուսափելիորեն ճանապարհ հարթելով լիովին նոր նախագծերի համար:

Հենց սա էլ տեղի ունեցավ մեր դեպքում: Երբ «CURE» նախագծի պաշտոնական կենսափուլն ավարտվեց, իմ, Իլիայի պետական համալսարանից պրոֆեսոր Եկատերինե Շավերդաշվիլիի ու Մագդա Գոգրիչիանիի և պրոֆեսոր Ժան-Լյուկ Պատրիի միջև համագործակցությունը չդադարեց: Ընդհակառակը՝ այն ավելի խորացավ:

Տարված լինելով VaKE մոդելի ուժի հանդեպ ընդհանուր համոզմունքով՝ մենք տարիներ շարունակ անդուլ աշխատեցինք՝ այս տեսլականը Հարավային Կովկասում պահպանելու և տարածելու համար: Մեր ընդհանուր նպատակին միտված պրոֆեսոր Պատրիի նվիրվածությունը դուրս էր ստանդարտ ակադեմիական համագործակցության սահմաններից: Ցուցաբերելով բացառիկ մեծահոգություն և նվիրվածություն կրթական բարեփոխումներին՝ նա Վրաստան այցելեց լիովին կամավոր հիմունքներով: Այստեղ գտնվելու ընթացքում նա դուրս եկավ զուտ ակադեմիական շրջանակներից՝ անձամբ հանդիպելու դպրոցական ուսուցիչների հետ, այսինքն՝ հենց այն մարդկանց, ովքեր կանգնած են լսարանային նորարարությունների առաջնագծում:

Այնուամենայնիվ, ընդհանուր տեսլականը համակարգված, լայնամասշտաբ իրականության վերածելը մեկ գիշերում տեղի չի ունենում: Նախքան [Project PROVE](#)-ի լիարժեք իրականացումը, եղավ նախապատրաստական և խորը հայեցակարգային հիմնավորման երկարատև ու ինտենսիվ շրջան: Այս փուլը բնորոշվում էր անթիվ առցանց հանդիպումներով, ուշ գիշերային ռազմավարական քննարկումներով և մեր ցանցի ընդլայնման անգնահատելի գործընթացով, որպեսզի ներգրավենք եվրոպացի այնպիսի բացառիկ գործընկերների, ովքեր արդեն տարիների հետազոտություններ էին նվիրել հենց այս բնագավառին:

Այս համատեղ ճանապարհորդության շնորհիվ մենք կապեր հաստատեցինք այնպիսի հաստատությունների հետ, որոնք հսկայական մանկավարժական փորձառություն բերեցին այս գործին. դրանք են Հունաստանի **Արևմտյան Մակեդոնիայի համալսարանը** և Ավստրիայի **Լինցի թեմի Մանկավարժական կրթության մասնավոր համալսարանական քոլեջը**:

Այս համալսարանների գործընկերների հետ կողք կողքի աշխատելը խորը փորձառություն էր: Նրանք գիտնականներ և մանկավարժներ էին, ովքեր տարիներ շարունակ իրենց իսկ կրթական

համակարգերում կիրառել, փորձարկել և կատարելագործել էին արժեքների ինտեգրումը կրթության մեջ: Վրաստանի մեր տարածաշրջանային պատկերացումների համադրումը նրանց հարուստ ինստիտուցիոնալ փորձի հետ ստեղծեց հզոր համագործակցություն (սիներգիա): Յուրաքանչյուր թվային հանդիպում վերածվում էր մի աշխատաժողովի, որտեղ մենք համադրում էինք միջազգային չափանիշները տեղական իրողությունների հետ՝ երաշխավորելով, որ երբ «PROVE»-ը վերջապես մեկնարկի, այն հիմնված կլինի եվրոպական ամուր փորձառության վրա՝ միաժամանակ մնալով լիովին համահունչ մեր դպրոցների հասուն կարիքներին:

«PROVE» նախագիծը գործողության մեջ. ինչ ենք մենք անում

Այսօր տարիների այդ համատեղ ջանքերը, ուշ գիշերային թվային հանդիպումները և անդրսահմանային կապերի հաստատումը պսակվել են հպարտալի իրականությամբ: **«PROVE»** նախագիծը պաշտոնապես ֆինանսավորվում է Եվրոպական միության **Erasmus+** ծրագրի կողմից: Այն այլևս լոկ ընդհանուր նպատակ չէ, այլ ակտիվ, բարձր արդյունավետություն ունեցող նախաձեռնություն, որն իրականացվում է հզոր կոնսորցիումի կողմից ողջ Հարավային Կովկասում:

Վրաստանում նախագիծն առաջ է մղվում երեք առաջատար բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների կողմից՝ **Կովկասի համալսարան, Իլիայի պետական համալսարան և Իսկոբ Գոգեբաշվիլի անվան Թելավիի պետական համալսարան**: Գիտակցելով, որ մանկավարժական մարտահրավերները չեն սահմանափակվում պետական սահմաններով՝ նախագիծը ստեղծել է կենսական նշանակություն ունեցող տարածաշրջանային կամուրջ՝ համագործակցելով Հայաստանի երկու հարգարժան բուհերի՝ **Երևանի պետական համալսարանի (ԵՊՀ)** և **Խաչատուր Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի (ՀՊՄՀ)** հետ:

Մեր հիմնական առաքելությունն այժմ կյանքի է կոչվում երեք գլխավոր ռազմավարական հենասյուների միջոցով.

- **Երեք մասնագիտացված դասընթացների մշակում.** Մենք կառուցում ենք ամուր ակադեմիական հիմք՝ ստեղծելով երեք առանձին դասընթացներ: Դրանցից մեկը հիմնարար, ընդհանուր դասընթաց է հենց VaKE մոդելի վերաբերյալ, իսկ մյուս երկուսը երկրների համար առանձնահատուկ դասընթացներ են՝ հատուկ հարմարեցված

Վրաստանի և Հայաստանի կրթական յուրօրինակ իրողություններին ու մշակութային համատեքստերին:

- **Ուսումնական ծրագրերի խորը ինտեգրում և փորձարկում.** Այս դասընթացները պարզապես թղթի վրա չեն մնում, դրանք այժմ անցնում են ակտիվ փորձարկման (պիլոտային) փուլ: Համակարգային կայուն փոփոխություն ապահովելու համար այս նոր մոդուլների որոշ հատվածներ աննկատորեն ինտեգրվում են անմիջապես համալսարանների գործող ուսումնական ծրագրերում, ինչը մեզ թույլ է տալիս կատարելագործել մեր մոտեցումը՝ հիմնվելով դասարանից ստացվող իրական ժամանակի հետադարձ կապի վրա:
- **Երիտասարդների հզորացում և տարածաշրջանային կամուրջների կառուցում.** Մեր աշխատանքի առանցքում մեր ուսանողներն են: Մենք ակտիվորեն ներգրավում ենք երիտասարդներին՝ հնարավորություն տալով նրանց վերցնել այս նոր ձեռք բերված մեթոդաբանությունը և այն ուղղակիորեն կիրառել տեղական համայնքային խնդիրների լուծման գործում: Սրա շնորհիվ Վրաստանի և Հայաստանի երիտասարդներն աշխատում են կողք կողքի՝ ստեղծելով կենսական հիմքեր ցմահ ընկերության, փոխըմբռնման և ապագա տարածաշրջանային համագործակցության համար:

Այս կարևոր հանգրվանը մեզ նորից վերադարձնում է Erasmus+ ծրագրի բացառիկ երևույթին: Դժվար է գերազնահատել մի ծրագրի կարևորությունը, որը ոչ միայն կարճաժամկետ դրամաշնորհներ է տրամադրում, այլև ակտիվորեն խթանում է ինստիտուցիոնալ շարունակականության այսպիսի մակարդակ: Հարավային Կովկասի համալսարանների համար Erasmus+-ը կենսական նշանակության ուղի է՝ կայուն ու երկարաժամկետ զարգացման համար: Այն ապահովում է անհրաժեշտ ենթակառուցվածքները՝ 2016 թվականի ներշնչանքի կայծը վերածելու այսօրվա ամուր, անդրազգային իրականության:

VaKE համակարգը համառոտ

- Արժեքների և գիտելիքի կրթությունը (VaKE) ուսուցման մեթոդաբանություն է, որը սովորողներին ներկայացնում է որոշակի առարկայական բովանդակություն՝ կառուցվածքային բարոյական երկրնտրանքների (դիլեմաների) առաջադրման միջոցով:
- Փաստերն անգիր անելու փոխարեն՝ ուսանողները պաշտպանում են էթիկական տեսակետներ՝ ինքնուրույն հանգելով այն գիտակցմանը, որ իրենց բարոյական

դիրքորոշումները հիմնավորելու համար անհրաժեշտ է ձեռք բերել հստակ ակադեմիական գիտելիքներ:

Վահան ընդդեմ ինդոկտրինացիայի (քարոզչամոլության). համաշխարհային անհրաժեշտություն

VaKE մոդելի իսկական հանճարեղությունը թաքնված է դրա համընդհանուր հարմարվողականության մեջ: Այն կարող է աննկատորեն ինտեգրվել փաստացի ցանկացած առարկայի մեջ: Նյութն ուսումնասիրելիս սովորողները կրկնակի հաղթանակ են տանում. նրանք յուրացնում են իրենց հիմնական առարկայական կարողությունները (կոմպետենցիաները) և միաժամանակ բարձրացնում բարոյական դատողություններ անելու իրենց ունակությունը:

Այսօրվա անկայուն աշխարհում, որտեղ խաղաղությունը, ժողովրդավարությունն ու մտքի ազատությունն ակտիվորեն վտանգված են, մի՞թե բարձր ժամանակը չէ, որ մենք այս հարցերին տանք այն համաշխարհային հրատապությունը, որին դրանք արժանի են: Պետք է հստակորեն գիտակցվի, որ գաղափարական ինդոկտրինացիան (քարոզչամոլությունը) կարող է ամբողջությամբ կործանել կրթության ապագան, և հետևաբար՝ հենց ինքնին աշխարհի ապագան: Ի վերջո, ինդոկտրինացիան թիրախավորում է մեր ունեցած ամենախոցելի և թանկարժեք տարածքը՝ մեր երիտասարդների միտքը:

Երբ մենք պաշտպանում ենք կրթությունը կոշտ մանիպուլյացիաներից և փոխարենն այն բացում արժեքահեն, քննադատական հարցադրումների համար, մենք ավելին ենք անում, քան պարզապես ուսանողներին քննություններ հանձնելու համար պատրաստելը: Մենք կառուցում ենք պաշտպանական մեխանիզմ ժողովրդավարական հասարակության համար: «PROVE» նախագիծը մեր տեղայնացված ներդրումն է այս համաշխարհային անհրաժեշտության մեջ. դա մի հայտարարություն է, որ Հարավային Կովկասում մենք ընտրում ենք կրթել անկախ, բարոյական արժեքներով առաջնորդվող և ազատ մտածող սերունդներ:

Լսարանի իրականությունը. ինչու է այս փոփոխությունը դժվար

Որպես նախկին դպրոցական ուսուցիչ՝ ես շատ լավ գիտեմ, որ բարոյական և էթիկական չափումները լսարան ներմուծելն ավելի հեշտ է ասել, քան անել: Երբ մանկավարժները քայլեր են ձեռնարկում լսարանը պատկերելու տարածքից էթիկական հարցադրումների կենդանի լաբորատորիայի վերածելու համար, նրանք գրեթե անմիջապես բախվում են համակարգային պատնեշների:

Վրաստանի կրթական տարածքում իմ տասնամյակների աշխատանքի ընթացքում ես նկատել եմ չորս մշտական մարտահրավերներ, որոնք ուսուցիչներին պահում են ավանդական դասավանդման «ապահով գոտում».

- **Ժամացույցի և քննության բռնապետությունը.** Ստանդարտացված ուսումնական ծրագրերը, ինչպես հայտնի է, չափազանց ծանրաբեռնված են: Ուսուցիչները գործում են հսկայական ճնշման տակ՝ փորձելով մինչև պետական քննությունները հասցնել անցնել հսկայական ծավալով տեսական գլուխներ: Բարոյական երկընտրանքի շուրջ բանավիճելու համար ամբողջ դասաժամ տրամադրելը կարող է թվալ շքեղություն, որն իրենց թույլ տալ չեն կարող՝ ստեղծելով կեղծ, բայց սթրեսային ընտրություն ակադեմիական առաջադիմության և բնավորության (արժեքների) ձևավորման միջև:
- **Հակասությունների վախը.** Իրական էթիկական երկընտրանքները, իրենց բնույթով, հակասական են ու վիճահարույց: Սուր բևեռացման այս դարաշրջանում ուսուցիչները հաճախ վախենում են դպրոցի տնօրինության, անհանգիստ ծնողների կամ արտաքին գաղափարական ճնշումների կողմից հնարավոր բացասական արձագանքից: Առանց ինստիտուցիոնալ ամուր աջակցության՝ պարզապես ավելի անվտանգ է սովորեցնել այն, ինչ տեղի է ունեցել, քան վերլուծել դրա հետևում թաքնված փշոտ ու անհարմար ընտրությունները:
- **Գործնական մեխանիզմների բացակայությունը.** Շատ ուսուցիչներ անկեղծորեն ցանկանում են խթանել քննադատական մտածողությունը, սակայն նրանց մասնագիտական պատրաստվածությունը նախատեսված է եղել նյութը պարզապես փոխանցելու, այլ ոչ թե փիլիսոփայական քննարկումներ վարելու համար: Վիճահարույց թեման պարզապես լսարան նետելը սովորաբար հանգեցնում է քառսային վիճաբանության կամ անհարմար լրության: Ուսուցիչներին անհրաժեշտ է կանխատեսելի, քայլ առ քայլ ուղեցույց:

- **Գնահատման երկրնորանքը.** Ավանդական կրթությունը հիմնված է երկու հակադիր կողմերի վրա՝ պատասխանը կա՛մ ճիշտ է, կա՛մ սխալ: Բայց ինչպե՞ս գնահատել բարոյական դիրքորոշումը: Դուք չեք կարող ուսանողին «գերազանց» նշանակել մեկ էթիկական տեսակետի համար, իսկ մյուսին՝ «բավարար»: Առանց կատարելագործված չափանիշների, որոնք կգնահատեն դատողության որակը, այլ ոչ թե բուն կարծիքը, ուսուցիչների համար չափազանց դժվար է արդարացնել այս վարժությունները գնահատման կոշտ համակարգի շրջանակներում:

Հենց սա է պատճառը, որ **VaKE մոդելի** նման համակարգերը չափազանց կենսական են, և հենց սրա համար է **«PROVE»** նախագիծն այդքան մեծ ուշադրություն դարձնում ուսուցիչների համակարգված վերապատրաստմանը: Մենք չենք կարող ակնկալել, որ ուսուցիչները քաջություն կդրսևորեն և այս բարդ չափումները կներմուծեն դասարան՝ առանց նրանց տրամադրելու ինստիտուցիոնալ աջակցություն, հստակորեն հատկացված ժամեր և փորձարկված գործիքներ՝ դա հաջողությամբ արդյունավորելու համար: Այս մեթոդաբանություններն անմիջապես համալսարանական և ուսուցիչների վերապատրաստման ուսումնական ծրագրերում ներդնելով՝ մենք վերջապես կառուցում ենք այն ենթակառուցվածքը, որն այս խոչընդոտները վերածում է առաջընթացի հաստատուն քայլերի:

Խաղաղության կրթությունը և մեր ընդհանուր մտավոր ժառանգությունը

Ի վերջո, իր ամենախոր էությանբ, «PROVE» նախագիծը խաղաղության կրթության գործնական դրսևորում է: Երբ մենք օգտագործում ենք VaKE մոդելը՝ կոշտ դոգմաները քանդելու և երիտասարդներին սովորեցնելու համար, որ բարդ երկրնորանքներին նայեն բազմաթիվ էթիկական տեսանկյուններից, մենք կատարում ենք խաղաղարարության հիմնարար աշխատանքը: Խաղաղությունը պարզապես հակամարտության բացակայությունը չէ. այն երկխոսության, էմպաթիայի (ապրումակցման) և տարաձայնությունները հիմնավորված, բարոյական դատողությունների միջոցով լուծելու ունակության առկայությունն է:

Այս տեսլականին հետամուտ լինելով՝ մենք քայլում ենք մի արահետով, որը հարթել են մարդկության մեծագույն մտածողներից ումանք, այդ թվում՝ հենց մեր վրացական մտավոր ժառանգության ներկայացուցիչները, ովքեր անչափելի արժեք էին վերագրում խաղաղությանը, ազատ խոսքին և անկախ մտածողությանը:

Ես մտածում եմ [Vazha-Pshavela](#)-ի մասին, ում խորաթափանց գաղափարները գերազանցեցին ազգային սահմանները: Նա մեզ հիշեցնում էր, որ իսկական հայրենասիրությունն ու ազատության տենչը միշտ պետք է համակեցվեն համամարդկային էմպաթիայի (ապրումակցման) և համաշխարհային խաղաղությանը հավատարիմ լինելու հետ: Ինչպես նա գեղեցիկ կերպով ձևակերպել է իր «Կոսմոպոլիտիզմ և ազգայնականություն» աշխատության մեջ.

«Բարձրացրե՛ք յուրաքանչյուր ազգի զարգացվածության այնպիսի մակարդակի, որ նա լիովին հասկանա իր տնտեսական ու քաղաքական վիճակը, իր սոցիալական գոյության արժանիքներն ու թերությունները. վերացրե՛ք արդի ժամանակների տնտեսական անարդարությունները, և վստահաբար կանհետանան մի ազգի՝ մյուսին հպատակեցնելու ձգտումը, մեկը մյուսին կողոպտելը և պատերազմները, որոնք այժմ տիրում են երկրագնդի վրա»:

«PROVE» նախագծի միջոցով այս հարատև արժեքները հարավկովկասյան ժամանակակից լսարաններ բերելով՝ մենք հարգանքի տուրք ենք մատուցում այդ ժառանգությանը: Մենք ապացուցում ենք, որ երբ Վրաստանի և Հայաստանի երիտասարդներին սովորեցնում ենք մտածել ազատ, արժևորել ճշմարտությունը և հարգել «դիմացինի» բարոյական արժանապատվությունը, մենք չենք սահմանափակվում պարզապես համալսարանական դասընթաց դասավանդելով: Մենք ցանկում ենք կայուն խաղաղության սերմերը՝ երաշխավորելով, որ մեր համատեղ ապագան կառուցվի ոչ թե ինդուկտիվացիայի (քարոզչամոլության) փխրուն հիմքերի, այլ փոխադարձ հարգանքի, ազատ մտքի և էթիկական պատասխանատվության անսասան սյուների վրա:

Գրականության ցանկ

- CCIIR. (2024, July 5). *GanatlebisTVis: Ghirebulebiti ganatleba* [EducationTV: Values education] [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=uI2g58LERhY>
- Patry, J.-L., Weinberger, A., & Weyringer, S. (Eds.). (2022). *The VaKE handbook: Theory and practice of values and knowledge education*. Brill. <https://doi.org/10.1163/9789004515451>
- Shaverdashvili, E., & Mosiashvili, T. (2018). *Tsodna da ghirebulebiti ganatleba: Shesavali* [Knowledge and values education: Introduction]. Ilia State University. https://www.researchgate.net/publication/332864073_tsodna_da_ghirebulebiti_ganatleba_she_savali_ekaterine_shaverdashvili_da_tamar_mosiashvili_ilias_sakhelmtsipo_universiteti_tbilisi_2018